

Легенди Львова (Винничук Юрій) **В ГОСТИНІ У ВОДЯНИКА**

Йшла собі жінка біля потоку у ті часи, коли вода текла чиста й прозора, і захотілося їй пити. Вона вклякнула при березі, та щойно нахилилася до плеса, як раптом схопив її хтось за язика.

- Або згодишся піти до мене кумою, або втоплю тебе! - промовив чийсь голос з води.

Що мала, бідолашна, чинити - згодилася.

Схопилась на ноги й побачила в глибині водяника, який хутко зник у шуварах.

А наступного дня вранці до її хати під'їхала бричка, запряжена вороними кіньми. В бричці сидів водяник у зеленому костюмі з золотими гудзиками.

- Сідайте, кумо!

Жінка хуменько вбралася в святочний одяг і сіла в бричку. Недовго вони їхали, бо коні летіли, як вихор. Спинилися біля широкого ставу. Водяник свиснув і враз коники перетворилися на дві великі жаби й скочили до води. Тоді він узяв жінку за руку і повів її просто в ставок.

- Я ж втоплюся! - зойкнула жінка.

- Не бійся. Зі мною не втопишся.

І справді, коли вони опинилися під водою, жінка вдихнула повітря і жодна крапля води не потрапила в легені.

Під водою росли трава й куці, а незабаром вигулькнула зелена хатка на жаб'ячих ніжках. На подвір'ї гралися маленькі водяннички. Жінка вгостила кожного цукеркою і водяник з того був дуже втішений.

В хаті жінка побачила господиню з немовлям на руках. Мале хлипало і не хотіло спати.

- Брекеке, рекеке, ракс, - наспівувала вона.

- В нас раніше народжувалися самі хлопчачки, - сказав водяник, - а це врешті дівчинка знайшлася. От мені жінка й звеліла, аби я будь-що відшукав куму.

Господиня підвелася й простягла гості немовля:

- Може вам вдасться її приспати, а я накрию на стіл.

Жінка взяла дитину на руки і щойно почала співати колісанку, як мале замовкло і незабаром заснуло.

- Ой, мусите мене навчити тої колісанки, - попросила пані водяникова. На столі з'явилася печена риба, варені раки, канапки з водороццями і цукати з розогу. А водяник поставив на стіл пляшку вина.

По гостині жінка дала їм дівчинці і на прощання водяники насипали їй цілий мішечок риб'ячої луски.

Коли вона повернулася додому, луска перетворилася на дукати. З тих пір та жінка з родиною водяників товаришувала й вони не раз їй рибу привозили.

ЛИСА ГОРА

Коли засновувався Львів, замок стояв спочатку на Княжій горі. Але там стояли такі вітри, що король Лев перебув у тім замку лише одну зиму і змушений був збудувати Низький замок на горбі, що понад церквою св. Миколая, де тепер Замкова вулиця.

Коли під час нападу ляхів на Львів у 1340 році замок на Княжій горі погорів, його вже не відбудували. Довгі часи гора стояла пуста, без лісу, і почали називати її Лисою.

Лиса гора стала улюбленим місцем забав відьом, чарівниць і чортів, які мешкали в околицях Львова.

Відьми, злетівши опівночі на гору, сідали в коло і, хльоскаючи лозами, гукали:

- Ой біла крейда, чорна труна! Стань перед нами, пане Сатана!

Після третього разу з неба падала зоря, вдарялася в землю і перед відьмами з'являвся Сатана. Він вишкірював білі кінські зуби й гукав:

- Хуга, злива, мряка, хляпа! Принесіть ми чорного цана!

Тоді йому кидали під нога зв'язаного чорного цана і Сатана, розшарпавши його, миттю з'їдав. І знову гукав:

- Хто вночі не спить, блукає, Сатана його чекає!

І відьми розлітались по місту, виловлюючи всіх, хто поночі тинявся вулицями, приносили чортові, а той шпурляв нещасних у різні сторони - в нетрі, болота й мочари. Сатана командував:

- Не жалійтеся на втому. Принесіть ключі від дому!

І відьми знову літали над містом, шукаючи, хто забув ключа у дверях. Вони ключі викрадали і приносили своєму панові. А в тому будинку, де вкрадено було ключа, вже ніколи спокою не було. Відьми діставали владу над господарями і змушували їх гризтися між собою, товктися і жити в постійних чварах.

Тому, коли в якійсь родині не було ладу, то казали, що видно, з їхньої хати ключа відьми вкрали.

ПОТЕРЧАТА

Із Січі додому повертався козак і заблудився у лісі під Львовом. Довкола куди не глянь похмур, дерева височать, що й небо собою закривають внизу - напівтемрява. Козак проблукав до вечора, а коли сутінки заволокли ліс, то зрозумів, що до ранку нічого й думати вибратися звідси. Краще вже тут і заночувати.

Тільки-но він так подумав, як удалині замигтіли вогнишки. Козак зрадів і, пришпоривши коня, помчав до них щодуху, але на його подив ті вогнишки на місці не стояли. Що ближче він до них під'їжджав, то вони усе більше віддалялися.

Хто ж це над ним збиткується, дивувався козак. Нарешті не витримав і, склавши долоні біля губ, загукав у темряву:

- Гей, хто там живий, озовися! Вогнишки спинилися.

- Я заблудився! Виведіть мене з лісу!

Здалини тільки луна відгукнулася, та небавом вогники самі уже наблизилися, і козак розпізнав маленьких істот у білих сорочечках із каганцями в руках.

- Як виведете мене з лісу, то я добре заплачу.

- Даш дукат - виведу - озвалося одне потерча і, коли козак погодився, повело його лісом.

Виявилось, що до шляху було не так вже й далеко. Потерча зупинилося біля дороги й сказало:

- Ну, давай, що обіцяв, - і простягло ручку.

Козак, не тямлячи себе від щастя, виводив із торби повну пригорищу дукатів, але потерча похитало головою і взяло лише одного обіцяного дуката.

КАЛИНОВА СОПІЛКА

Сумний та невеселий блукав садом молодий лицар Андрусь. Того погідного зимового вечора він на самоті віддавався своїм невтішним думкам. Сніг виблискував у сяйві місяця і тіні, що падали від дерев, прибирали якогось казкового вигляду, були непорушні і мовчазні, як і самі дерева, що тихо дрімали під пухнастими білими шапками.

Той сад, напівмертвий, навіював смутком, смутком від самоти, від тиші, і тої пекучої білини снігу, котра аж колола очі.

Лицар сперся плечем на сосну і, потупивши очі, застиг, розглядаючи химерні тіні дерев, намагаючись розпізнати серед них зображення якої-небудь істоти. Та враз стрепенувся, не вірячи власним очам - одна з тіней раптом захиталася і почала рухатися. Тінь уже не належала дереву, вона швидше нагадувала людську. Але звідки їй тут узятися цієї пізньої пори? Андрусь підвів голову. До нього наближалась якась дівчина у білій сукні. Краса її була такою дивовижною, що лицар навіть не звернув уваги на те, що вбрана вона зовсім не по-зимовому, та і слідів на снігу не залишає, а наче пливе в повітрі, ледь торкаючись ніжками білої поверхні.

Андрусь стояв, наче зачарований, ледь переводячи подих. "Сниться... Це мені сниється..." - подумав собі і протер очі. Дівчина повільно наближалася. "Я втомлений... Це привиджується..." Зеріб у жменю снігу і протер обличчя. Дівчина у білій сукні уже стояла поруч.

- Хто ти? Звідки?

- Мене звати Калинкою.

Андрусь не пам'ятав, про що вони розмовляє коли стояли біля холодного дерева мало не до ранку. Лицар тримав дівчину за руку, грів своїм хутряним кунтушем і не міг надивитися на її вроду.

Повів він дівчину до замку. Дорогою пробував розпитати, звідки вона і хто її батьки, але Калинка попросила:

- Ніколи не питай у мене про це, любий. Добре? Тільки тоді я зможу завжди бути з тобою.

- Як скажеш, - відразу ж погодився Андрусь. Був так сильно закоханий, що наступного ж дня оголосив про весілля.

Батьки, проте, не дуже приязно поставилися до нареченої, що не мала знатного роду. Але змушені були погодитися, бо ж син і слухати не хотів ніяких заперечень. Відгуляли бучне весілля.

Минув місяць, і молода дружина попросила відпустити її додому.

- А де ж твій дім? - запитав Андрусь.

- Ти обіцяв не питати. Колись, може, скажу, але не зараз. Щомісяця ти мусиш відпускати мене на день, щоб я могла відвідати свою родину.

Лицар не заперечував, і так тривало кілька літ. Вже і донька в них народилася, вже і піросла трохи, а молода дружина і далі щомісяця зникала невідомо куди і ніколи навіть словом не обмовилася, де була.

Однаке батьків непокоїла така дивна поведінка невістки, і вони щоразу намовляли сина, аби він вивідав таємницю.

- Мало того, що взяли до хати невідомо кого, то ще й не знаємо, чим вона там займається, - часто бурчав батько. - Добрі справи у таємниці не тримають. Що то врешті за родина така, що показати її не можна? Чи ми не люди?...

- От, от - погоджувалася мати.

І так вони удвох надокучили Андрусеві, що він не витримав і погодився-таки вистежити жінку.

- Але як маю це зробити? Крастися за нею назирці?

- Ні, синочку, - встряла матуся. - Є куди кебетніший спосіб. Всади увечері шпильку з ниткою в її сукню. Вранці вона, як звикле, подасться з хати, а нитка тебе й виведе куди треба.

Калинка завше зникала на світанку, коли чоловік її ще спав, тож Андрусь ще звечора вчинив так, як навчила його мати: вколов у жінчину сукню крихітну шпильку, за якою тяглася тонка, ледь помітна нитка. Вранці прокинувся і пішов слідом за тією ниткою.

Вийшовши до саду, довго блукав помежи дерев і куців, аж поки не побачив шпильку просто на калиновій галузі. Від несподіванки Андрусь зупинився. Далі витяг шпильку і поніс до батьків.

Ті відразу зрозуміли, в чому таємниця Калинки, але ж синові нічого не сказали, а навпаки, заспокоїли його мовляв хитра жінка дорогою зачепила її за калинову гілку. Андрусь впокоївся і подався на полювання, як робив завжди у ті дні.

Не встиг він ще далеко відійти від дому, як батьки наказали вирубати всю калину в саду. Слуги відразу виконали наказ і скоро калинові гілки покотом лежали на землі.

Увечері Андрусь повернувся, але не застав вдома дружини.

- Певно, затрималася у своїх родичів, - сказала мати

- Щось тут не те, - недовіжливо похитав головою Андрусь. - Такого з нею ще не було. Завжди поверталась вчасно. Тільки б нічого не трапилось.

Він ліг спати дуже засмучений. А вранці, ледве схопившись із постелі, відразу ж побіг розпитувати слуг чи не повернулася молода дружина. Але її ніхто не бачив.

Минуло кілька днів. Лицар нетямився з туги. Якось узяв за руку маленьку донечку вийшов прогулятися до саду. Коли вгледів під муром вирубану калину аж скрикнув від жалю. Калинові кущі були окрасою саду. Недобре передчуття охопило серце лицаря, думки роєм крутилися в його голові, і годі було дати собі з ними раду.

Із задуми його вивела донька. Смикнувши тата за рукав, вона попросила:

- Татуню, виріж мені сопілку з калини.

Лицар мовчки втяв гілку і заходився майструвати, далі підніс вже готову сопілку до вуст, але заграти не наважився.

- На, доню. Дмухни перша.

Не встигла ще дівчинка притулити сопілки до невмілих вуст, як сама собою полинула жалібна мелодія, а за нею - тиха пісня:

- На сопілоньці, доню, грай // Тільки серденька не вражай. // Доню моя кохана, // Серденько моє в'яне. // Тут мене порубали // Від донечки одібрали.

Лицар миттю все зрозумів і, скрикнувши від несподіванки, схопив сопілку і приклав до вуст. Знову почулася пісня:

На сопілоньці, милий, грай // Тільки серденька не вражай. // Милий ти мій, коханий, // Серденько моє в'яне. // Тут мене порубали Від милого одібрали.

- Таточку, - захлипала дівчинка, - таточку, се наша мама?

- Так, доню, так. Твоя мама була калиною, а мої недобрі батьки звели її зі світу.

Лицар взяв доньку за руку і вони пішли з замку, не взявши з собою нічого, крім сопілки. Кажуть, довго ще стрічали їх люди на шляхах - молодого, але дуже вимученого чоловіка в обідраному одязі і маленьку дівчинку, вродливу, мов лялька. Чоловіка того вважали божевільним. Певно, він і зробився таким, кожного стрічного просячи не обривати калинових ягід, бо то кров його дружини, Калинки.

Коли втома скоувала тіла блукальців, обоє сідали в траві і чоловік грав на сопілці. Люди зупинялися, обступали дивну пару і прислухалися до сумної пісні:

- На сопілоньці, милий, грай

- Тільки серденька не вражай...

ЯК З'ЯВИЛОСЬ УРОЧИЩЕ ПАПОРОТЬ

Колись там, де зараз Кульпарків, знаходилося урочище Папороть. Тут було два джерела, з яких брала свій початок річка Сорока, яка впадає в Полтву. А жив тут на хутірці смолокур зі своєю жінкою.

Одного разу увечері хтось постукав до них у двері. Господар відчинив і побачив дідуся, який шукав нічлігу.

Старого пустили до хати, нагодували чим Бог послав і спати поклали. А вранці прокинулися господарі в замку, що аж тріщав від усілякого багатства. А дідуся і слід пропав.

Зажили вони тоді, як справжні князі. Та минув рік, і такого самого вечора хтось постукав до замкових воріт. Сторож протер заспані очі й, ліниво позіхаючи, гукнув:

- Хто там?

- Старий подорожній просить нічлігу.

- Зараз, - буркнув сторож, - піду спитаю дідича. Поплуганився він до покоїв, де господарі якраз мостилися спати.

- Пане! Агов пане?

- А що таке?

- Там якийсь старигань просить нічлігу!

- Жени його до дідьчої матері! То не заїзд, а замок!... Хоча, можеш йому дати що там після вечері лишилося.

- Сторож узяв у банячок недоїдки, виніс до брами і, прочинивши віконце,

- Пани сказали, аби ви йшли собі де-інде. А тут маєте трохи перекусити.

Наставте шапку.

Старий скинув шапку, сторож влив йому якоїсь бовтанки і затріснув віконце.

Подорожній похитав сумною головою, щось шепнув над шапкою і вихлюпнув недоїдки на ворота. І тої ж миті розкішний замок зі всіма мешканцями запався з гуркотом у підземні провалля. Пустище незабаром густо заросло папороттю і, дивлячись на нього, ніхто б і не здогадався, що тут височів колись замок.

ВОВЧА ГОРА

Знаходилась вона серед горбів, де зараз початок Зеленої. Колись там були лісові хащі. Жили там сарни, дикі кабани, та й вовки не раз забігали попід саме місто.

Якось двоє хлопців з околиці, що мала назву Темричівський лан, пішли до лісу по гриби. І коли вже вертались назад, натрапили на двох малих вовчєнят, що лежали в густому мосі і скімлили.

Хлопці взяли їх з собою, сховавши за пазуху, і пішли додому. Вовчєнята безперервно скавуліли. А з глибини лісу долинали виття вовчиці. Щохвили воно ставало усе виразнішим. Хлопці щодуху помчали до хат.

Ледве тільки добігли на свої обійстя, як побачили велику вовчицю, котра бігла по їхніх слідах. Цілу ніч вона тинялася довкола їхніх хат і завивала, доки не відігнали її тутешні пси.

Обидва вовчєнята на коров'ячому молоці росли, мов на дріжджах. А за рік то вже були здорові вовки. Вони стали вірними товаришами своїх господарів і часто супроводжували їх до лісу.

Одного зимового полудня вирушили хлопці по хмиз, а вовки за ними. Коли зійшли вони на пагорб і ступили на те місце, де минулого року знайшли малих вовчєнят, з хащів несподівано вискочила вовча зграя.

Хлопці поханапи з санок сокири і побігли до розлогого дуба на самім версі. Свійські вовки відганяли зграю, а хлопці тим часом видряпалися на дерево.

Вовки тим часом збігалися звідусюди і оточували дерево. Раз-по-раз кидались вони на обох приручених вовків, довкола летіли клатті шерсті і цвиркала кров. Та сили були нерівні, і зграя розшарпала своїх родичів.

Хлопці сиділи на дереві і цокотіли зубами від морозу. Вовча зграя і не думала відступати. Хтозна чим би це скінчилося, якби батьки їхні не зібрали сусідів та не пішли з псами і рогатинами на пошуки хлопців.

Вовки, налякані спалахами смолоскипів, галасом і гавкотом псів, розбіглися.

Хлопці порятувалися, а той пагорб з тих пір назвали Вовчою горою.

У 1648 році її зайняли козаки Хмельницького і звідси наступали на місто. А зараз від того пагорба мало що й лишилося.

КОРОЛІВСЬКИЙ ПОДАРУНОК

Великодня неділя видалася сонячна й тепла. Оленько, скінчивши снідати, вийшов на вулицю і відразу ж лоб у лоб зустрівся з кумом своїм Андрушком, що був боярським челядником. Той плентався похнюплений і зажурений такий, мовби щойно з похорону. В руках тримав щось загорнене в хустину.

- Куме! - схопив його за плечі Оленько. - Що з тобою?

Кум мовчки розгорнув хустину і показав розчавлену крашанку. З тих шкаралупок, які зосталися, можна було здогадатися, що взори на крашанці вималювані надзвичайні, але що ж - тепер це тільки шкаралупа.

- І ти через цюю крашанку зажурився?

- Знав би ти, що воно за крашанка! - зітхнув кум. - Малювала її моя бояриня. А боярин оце послав мене, щоб я заніс королю. От я несу, несу, коли звідки-незвідки дітлашня висипала та й на мене. Я спіткнувся... і ось... сам бачиш...

- Куди ж ти намірився?

- А світ за очі. Що я поясню бояринові? Він у мене знаєш який? Так у пику й затопить, не дивлячись, що неділя свята.

- Е, куме, не журися. Ходімо разом до короля, може, що вигадасмо. Прийшли вони до замку і Оленько сказав:

- Давай мені свою крашанку, а сам отут почекай.

Узяв він згорток і поніс його обережненько, високо ноги піднімаючи та калюжі обходячи, а як на сходи ступив, то уже так ішов, як той бузюк по болоті.

Сторожа на дверях витріщилася й не могла ніяк второпати, що це Оленько викомарює.

- Гей, Оленьку! Що несеш за скарб?

- А таки скарб, таки скарб, братчику. Несу для короля крашанку від боярина.

- Певно, неабияка, крашанка!

- Не те слово! Не крашанка, а чудо!

- Ну, то, певно, дістанеш за неї віддарунок, еге?

- Певно, щось дістану. Але тут сторожа галябарди схрестила.

- Мусиш, Оленьку, зачекати. Королівська родина ще снідати не скінчили і нікого чужого бачити не бажають.

- Хіба я чужий? - здивувався Оленько. - Та я, можна сказати, найрідніша людина для короля. От побачите, що він вам ще по золотому дасть за те, що впустили.

- А ти нам що даш?

- А вам я віддам те, чим мене король нагородить.

- Ну, дивися нам! З нами жарти погані. Иди, але пам'ятай, що обіцяв. Оленько пройшов у замок, але коло дверей, котрі вели до королівської їдальні стояло ще двоє охоронців.

- Стій! - спинили вони Оленька. - Ще сніданок не скінчився.

- Але я не можу чекати. Несу дуже цінний дарунок.

- А нам що до того? Велено не пускати, ми й не пускаєм. Однак Оленько вперся, мов той віслук, і посунув таки до дверей.

- Куди преш? - стали на дорозі вояки. - Кажуть тобі зачекай!

- Яке там чекай?! Ви що, забули з ким справу маєте?

І тут, коли сторожа почала його відпихати, Оленько вдав, наче його не знати як сильно штовхнули й гугунув, як довгий, на підлогу.

Цієї хвили розчахнулися двері і з'явився на галас король:

- Оленьку! А то що з тобою, небораку?

Оленько зі сльозами на очах розгорнув хустину, а там - дрібненька шкаралупка.

- Яй-яй-яй! - забідкався він, - Що я своєму кумові скажу? Та ж боярин заб'є його! Яй-яй-яй!

Сторожа перелякалася:

- Він сам упав, ми його ледь-ледь відтрутили. Хто ж його знав...

- Ага - сам! - бідкався Оленько. - Що ж тепер буде? Ой, горенько моє!

- Ну, ну, заспокойся, - сказав король. - Нічого страшного не сталося. Ти ж не винен. Ось дай мені цю шкаралупку. Ніхто їй знати не буде, як воно сталося. Так, чи ні? - спитав у сторожі.

- Та щоб нам Перун голови потовк, коли щось сталося! - в один голос відказали вояки. - Нічого ми не бачили й не чули.

- Ну, от і добре. На, Оленьку, передай своєму кумові оці гроші від короля та скажи, хай подякує від мене бояринові. А тобі ж, небораці, теж треба щось дати, щоб свято не було зіпсоване?

- А можна, я сам собі нагороду виберу? - втішився Оленько.

- То їй вибери, - стелує плечима король.

- Нічого не прошу, тільки прошу десять канчуків по голому задку.

- Звар'ював! Та ніколи в житті!

- А ви ж обіцяли!

- Де ж я думав, що в тебе аж така забаганка буде. Та ще й проти Великодня!

- Ну, тоді я всім розповім, що королівська обіцянка дурному цяцянка, - стояв на своєму Оленько.

- Ага, то ти так! - кивнув король. - Добре. Дістанеш свою нагороду. Ану, сторожа, вліпіть йому десять гарячих.

- Гов! Тру! - спинив раптом Оленько вояків, що вже було кинулися до нього. - Не мені ся нагорода, а тим, що за дверима. Я пообіцяв їм, що коли пропустять мене, то дістануть все, чим король мене обдарує. Ну, то прошу - вони вже там з нетерплячки самі крашанку знесли.

- Що? - спитав король. - Мою сторожу вдалося підкупити? Дайте їм десять канчуків від Оленька та ще десять від мене, аби пам'ятали. Але не нині. Після свят.

В ПОЛОНІ У РУСАЛОК

Колись береги Полтви за містом зеленіли буйними лугами, в яких аж ряхтіло від різнобарвних метеликів, бабок і кузюк, а сюркіт стояв такий, що аж в голові гуло.

І от у ті блаженні часи жив собі на Голоскові Мартин Біляк, з яким трапилась дуже чудна пригода.

Отже, косив якомсь Мартин сіно на лузі і так захопився роботою, що не згледівся, як уже смеркло.

Стояла задушлива серпнева погода, і Мартин вирішив не вертати додому, а заночувати на лузі. У глечичку мав квас, в торбинці хліб - от вечерея, готова.

Незабаром він спав так солодко, що навіть вухом не ворухнувся, коли річка серед ночі захвилювалася, наче закипіла. Хвилі набігали на берег, розбивалися сотнями білих бризок, а з кожної хвилі вистрибувала русалка з густим зеленим волоссям, котре виблискувало в світлі місяця.

Заграла чарівна музика і дівчата пішли в танок, пурхаючи метеликами по скошеній траві. Та недовго їм довелося танцювати, бо хутко вони покололи свої білі ніжки стернею і почали зойкати від болю. Почали вони роздивлятися довкола, шукаючи, хто ж це понищив їхній луг. І ось під горбком побачили русалки якогось чоловіка.

- Це він! Це він! - загаласували русалки.

- Що він зробив з нашим лугом! Мусимо його покарати! Але як? Як?

- А так - заберемо його з собою!

З цими словами русалки підхопили сплячого Мартина і скочили з ним у річку. Там він і проспав цілу ніч до ранку, а коли прокинувся, то побачив себе глибоко під водою у просторій печері, завітчаній дивовижними квітами, зіллям пахучим, а підлога вся викладена була барвистими мушлями.

Мартин струснув головою, не розуміючи, яким чином потрапив сюди.

Та ось з'явилась у печері русалка небаченої вроди і сказала:

- Ну, як вам тут подобається?

- Дуже гарна печера, але що я тут роблю?

- Покутуєте гріхи свої. Ви скосили наш луг, де ми танцювали щоночі, і ми покололи собі ніжки. От і забралосьмо вас сюди.

- Але я не мав нічого лихого на думці, косячи при березі. Просто там трава густіша. Іншим разом буду косити за вербами... Я вам це обіцяю.

- Ми вам віримо, - всміхнулася русалка якоюсь підступною усмішкою.

- Ви вже досить пробули під водою і тепер вільний. Ходім за мною. Русалка повела Мартина кудись під гору, і що вище вони піднімалися, то світліше й ясніше ставало на шляху. Мартин дуже дивувався, що така маленька Полтва має такі просторі глибини. Раптом голова його уткнулася в густелезні водорості, а вибравшись із них побачив, що до поверхні вже рукою сягнути.

Коли Мартин вийшов на берег, то остовнів від подиву - вчора скошений берег тепер знов буяв ще густішою і ще буйнішою рослинністю. Луг виглядав так, наче його взагалі ніколи не торкалася коса.

Мартин ледве знайшов у травах свою косу, але що це - вона зовсім зіржавіла! За одну ніч! В глечичку завелась якісь жуки і не було и краплі вологи, а поверхня його геть замшійла.

Як це можливо? - не міг зрозуміти Мартин і вирішив якнайхутше вернутися додому. Але по дорозі натрапив на ще більші дива. Осокір, який ще вчора сягав йому до грудей, тепер виглядав як старезне

напівзасохле дерево. Порохняві верби вздовж шляху взагалі кудись пощезали, а натомість з'явилися тугі, гіллясті стовбури.

На півдорозі до хати побачив нову капличку. Ніколи раніше її тут не бачив. Та ще сильніше здивував його рік вибитий на сволюку - "1874"

Не вірив очам своїм. Учора ще був 1828, а нині... Невже русалки так жорстоко його покарали?

Мартина наздогнав якийсь дід, що гнав корову з паші.

- Слава Йсу, - привітався Мартин. - Чи не скажете, де є хата Мартина Біляка?

- Мартина? Якого Мартина? - дід почіхав потилицю, подумав і відказав: - Ні, не знаю... Нема на Голоскові такого

- Він десь тут при дорозі мав жити, - не здавався Мартин.

- При дорозі? А-а, то може...але де, того вже давно на світі нема... Як ви кажете - Біляк?... Щось я згадую, але то було дуже давно...

- А що було?

- Та був пропав у нас один чоловік... Років із п'ятдесять тому... Я ще дитиною був... Кажуть, втопився. Але ви, певно, не за нього питаєте?

Мартин ураз посірів на обличчі, а волосся почало вкриватись сивиною. Стало на душі якось так тяжко, мовби на груди хтось брилу поклав.

- Що є з вами? - здивувався дід.

- Ой, діду, не повірите, коли скажу...

І з кожним словом відчував, як стає йому ще важче і важче, сила якась невідома пригинає його до землі, кості похрускують, хребет вгинається дугою...

- Та вам зовсім зле! - скрикнув дід. - Побіжу когось покличу...

- Не треба нікого кликати... Зле мені, але мушу вам сказати, хто я. Я є той самий Мартин Біляк, що пропав п'ятдесять літ тому. Але я не втопився. Був у полоні в русалок. Так вони мені відплатили за те, що скопив їм берег.

По тих словах зовсім посивів, обличчя вкрили зморшки, а тіло зсохлося і виглядало так що тепер Мартин виглядав старезним дідом.

- А провів єм у них тільки одну ніч. Хто знав, що рівняється вона стільком рокам!

- Слухайте, - сказав дід, - ходіть зі мною, підем до панотця, може, він чим зарадить.

- Ледве, чи хто мені зарадить, крім самих русалок. Піду назад до Полтви, попрошу їх, щоби вернули мені хочай би половину тих літ...

Повернувся і пошкандибавав назад до річки, але що йшов, то сили усе покидали його і покидали. Незабаром уже ледве пересовував ноги, але вперто плентався у бік річки, щоби впасти там на коліна і виблагати в русалок вибачення. Не можуть бути вони такими жорстокими...

Але вага літ була такою великою, а тіло його таким вихудлим і слабим, що упав Мартин серед дороги, вдарився об землю і розсипався на порох.

ВОДЯНИКОВІ ЧОБОТИ

Колись узгір'я Калічої гори опало до яру, яким плив з Вульки один з потоків Сороки. У тому потоці жив водяник, який шив чоботи геть для всіх львівських водяників. А треба сказати, що водяникові чоботи ніколи не зношуються.

Ото один парубок, почувши про того водяника, вирішив будь-що-будь добути собі ті чоботи. А був він хлопець кебетний і знав, як такі речі робити.

Вночі підкрався до яру, визирнув з-за кущів і бачить - справді сидить водяник, мрукає щось під ніс і чоботи шие. Власне, вже дошиває. Хлопець підібрав камінця і кинув йому в плечі:

- Оце тобі раз!

Водяник здригнувся, зиркнув на місяць, погрозив йому пальцем і сказав:

- Ліпше світив би, як битися.

За хвилину хлопець кинув другого камінця.

- Оце тобі раз!

Водяник знову посварив місяця. Але щойно зробив останній стібок, як йому в спину вдарив третій камінець.

- Оце тобі раз! - сказав хлопець, пам'ятаючи, що ніколи не можна казати ані "два", ані "три", бо тоді водяник жодної слабості не відчує.

- А бодай тобі! - скрикнув водяник. - Ти не світиш, тільки б'єшся! Аж мені слабо робиться.

Тут він підвівся, розправив плечі і скочив у потік, щоб освіжитися і набратися сил.

Цю нагоду і використав хлопець. Хуленько підбіг, схопив чоботи і зник у кущах.

Водяник вибрів на берег, почав метушитися, зазірати всюди і сваритися:

- Ах ти, поганющий місячина! За що ти мене бив? А тепер ще й чоботи вкрав! Ну, нехай, я інші пошю.

Але вже буду шильнувати. Нині щось мені слабо. Завтра почну шити.

І скочив у воду.

А хлопець носив ті чоботи все своє життя і були вони завше, як щойно пошиті.

ЩАСТЯ І НЕЩАСТЯ

Зустрілися якось Щастя з Нещастям, і коли Нещастя схотіло підійти до Щастя, те обурилося.

- Не наближайся до мене! Я не бажаю розмовляти з жебраками.

- Ну, певно! Гордуєш мною, бо маєш гроші. Вділи ї мені щось, тоді і я зможу робити людей щасливими.

- Добре, я дам тобі грошей, аби ти переконалося, що ні на що не здатне.

І дістало Нещастя велику скриню золота й срібла та подалося з ним серед ночі до міста шукати кого б то можна було ошасливити. Знайти бідних людей не важко, бо мешкають на околиці, і двері їхніх хат відкриті навстіж. Нещастя вибрало одну з хат, поставило скриню на порозі і пішло собі.

Бідні люди, які там мешкали, звичайно ж, нічого не чули. Але ось прокинулася дитина і почала плакати й проситися на двір.

- Дувиде, - сказала жінка чоловікові, - виведи малого на двір...

Та коли Дувид узяв дитину і рушив до дверей, то на порозі спіткнувся, боляче вдарившись ногою...

- Ой! Що це! - вигукнув він. - Ханче-лейб! Може маєш свічку і сірника, бо я, здається, якусь тяжку скриню намацав. А вона йому відказує:

- Чи я можу мати свічку і сірник тут де сплю?

- Ну то злізь, Ханче-лейб, з постелі і пошукай, може, де є кусник свічки й засвіти!

Злізла жінка з постелі, засвітила й побачили вони велику скриню з небаченим скарбом. Стали вони його рахувати, а йому й ліку нема. Попросив тоді чоловік, аби жінка метнулася до крамниці та купила горілки, хліба, свічок і щось для дітей. Жінка хуленько вбралася, побігла до крамниці й доти стукала, доки заспаний крамар не відчинив.

Давно вже вони так ситно не їли.

- Ханче-лейбен, - попросив чоловік, - послухай мене, сховай кілька дукатів під подушку.

- А то нащо? - здивувалася та. - Хто нам їх забере? Лягаймо спати. З тим і заснули, але забули, що хата їхня стояла біля лазні, а в лазні завше ночує різна злодійня. Власне злодії, що саме поверталися з якоїсь вилазки, помітили метушню в тій хаті, підкралися, усе любенько роздивилися і щойно господарі поснули, вкрали скриню.

Можете собі уявити який рейвах зчинився вранці. Чоловік кричав на жінку, жінка - на чоловіка.

- Чи я тобі не казав заховати бодай кілька дукатів?

- А може то був лише сон!

- Який сон! А оно горілка недопита і бенькарти наші в руках обарінки тримають!

І почалася у них ще гірша біда, бо колись принаймні жили у згоді. Тим часом Щастя з Нещастям знову зустрілися, і Щастя хотіло пройти стороною, але Нещастя спинило його.

- Не цурайся мене, а ходи подивимось, як я ушасливило бідних людей.

- Можу собі уявити! Де ти годне когось ушасливити?

Але пішли таки і застали тих бідних людей, як вони сваряться і нарікають одне на одного, три їхні доньки сидять на порозі, а діти бавляться у піску. З того крику Щастя зрозуміло, що скриня грошей не принесла добра, бо не мали ті люди частя. І щоб якось їх порятувати, воно підкинуло великий діамант дітям у пісок. Діти втішилися такою гарною забавкою і побігли хвалитися батькам. Бідняк покрутив діамант у руці і сказав:

- Гарне скельце, нехай лежить на вікні.

І, поклавши його на підвіконня, пішов собі прогулятися. Саме на ту пору нагодився багатий віденський купець. Він ішов і роздивлявся, когось, видно, шукаючи, і раптом помітив коштовного діаманта на вікні бідної обдертої халупи.

Купець зараз же зайшов усередину і, морщачи носа від важкої задухи, просяклої запахом цибулі, роззирнувся по хаті. Довкола панувала жахлива убогість, а що була якраз п'ятниця, то брудна засмальцьована господиня поралася коло печі і бурчала щось роздратовано під ніс. Купець спитав, чи не продасть вона оте скельце, котре лежить на вікні.

- Та чого не продати, - згодилася та. - Якщо дасте добрі гроші, то хоч зараз беріть.

- А скільки ж ви хочете за цю забавку?

- А скільки вам не шкода?

Коли Щастя опікується людиною, то робиться вона мудрішою і обережнішою.

- Ну, дам вам триста гульденів.

- Е, де там! За триста не віддам. Нехай лежить та править мені за люстерко.

- То беріть шістсот!

- І за шістсот не дам. Хіба то гроші?

- Добре, дам вам тисячу!

- Ой, знаєте, нехай покличуть діти батька, як він вирішить, так і буде.

Господар з явився в залатаних штанах без сорочки. Дивно виглядає цей продавець діамантів, подумав собі купець. Але щаслива зоря вже зійшла над їхнім домом і освяла кожен крок. Тому він не погодився і на три тисячі гульденів, хоча ніколи в житті не тримав навіть ста центів.

Врешті дав йому купець чотири тисячі і забравши діамант, повернувся до готелю "Жорж", де винайняв кімнату.

Тут мусимо сказати, що той купець приїхав до Львова, щоби відшукати свого родича. Купець якраз недавно овдовів, а що дітей не мав, то вирішив допомогти бодай родині. Він попросив господаря готелю, аби той поміг йому знайти родича. І вже того самого дня привели йому не кого іншого, як того самого бідняка, який продав діамант.

- Гевалт! - аж за голову схопився купець. - То це ти в такій бідосі живеш? А чому ж до мене не писав?

Ну що я вам буду далі оповідав, як ви ї самі можете здогадатися. Купець купив біднякам новий будинок і крамницю, повідавав йому доньок заміж і відтоді нещастя ніколи не навідувалося в їхню оселю. Не марно люди кажуть, що ліпше щастя, як готові гроші.